

## פרק ב'

# מבנה מערכת הבנקאות בישראל והתחרות בראייה ארוכת טווח

### 1. מאפייני מבנה מערכת הבנקאות

מערכת הבנקאות הישראלית מורכבת מחמש קבוצות בנקאיות גדולות ומשמונה בנקים עצמאיים (דיאגרמה ב'–1). בנוסף לפעילות התיווך הבנקאי הקלאסי, המתמקד בתחום הבנקאות המסחרית, עוסקים התאגידים הבנקאיים הגדולים, באמצעות חברות בנות, בתחומים נוספים המשלימים את פעילותם בתחום הבנקאות המסחרית, ביניהם: בנקאות למשכנתאות, בנקאות בחו"ל (חברות בנות וסניפים) בעלות על חברות ריאליות וחברות ביטוח, כרטיסי אשראי<sup>1</sup> וכן מגוון פעילויות הקשורות בשוק ההון כגון: ייעוץ ומסחר בניירות ערך ובנכסים פיננסיים, ניהול תיקים עבור לקוחות, ניהול קרנות נאמנות, ניהול קופות גמל וקרנות השתלמות, חיתום והנפקות. ההחזקות המגוונות של התאגידים הבנקאיים הגדולים שתוארו לעיל מאפשרות להם למעשה לעסוק בבנקאות אוניברסלית ובכך לנצל יתרונות לגודל ומגוון בתחום הייצור מצד אחד ופיזור סיכונים פיננסיים טוב יותר מצד שני.

לוח ב'–1

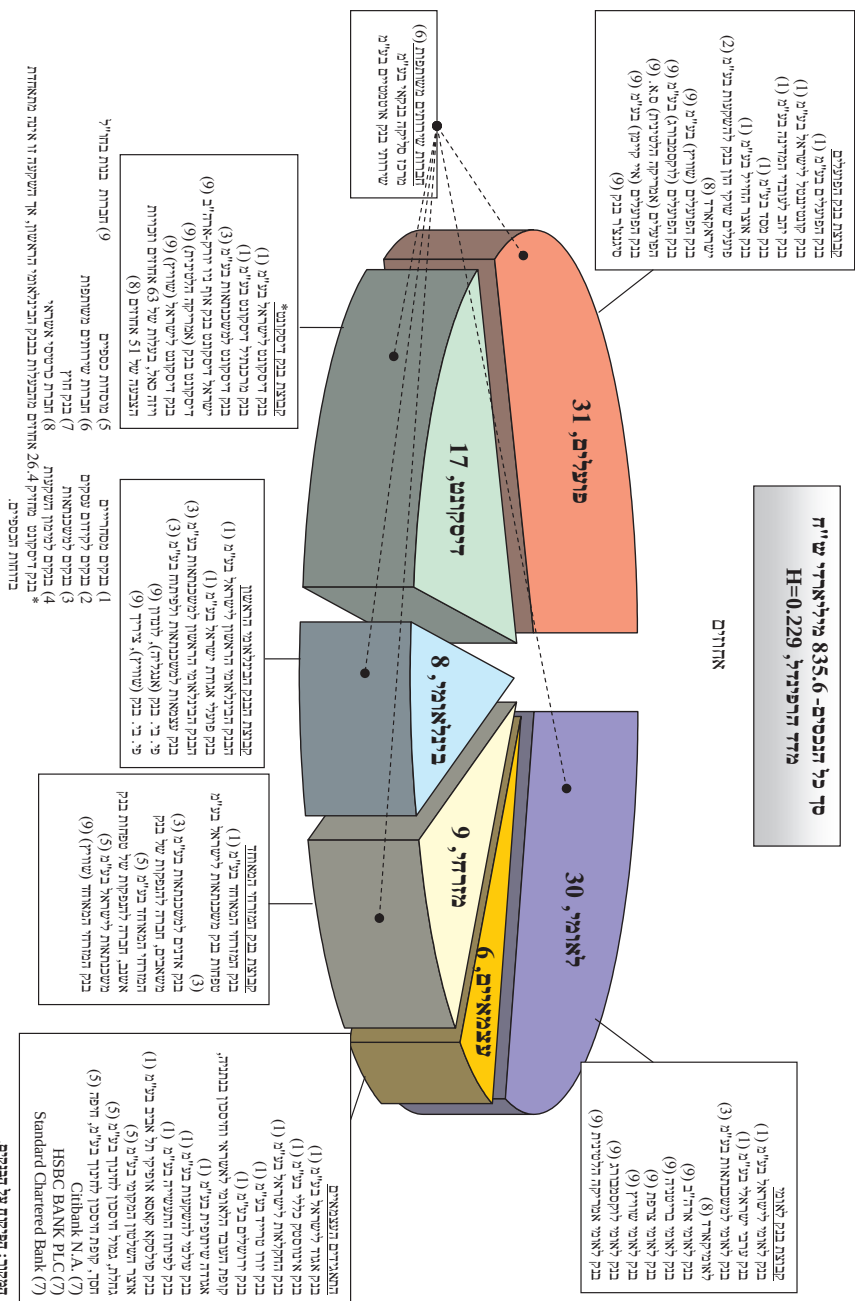
מספר המוסדות הבנקאיים לפי תחומי עיסוקם, 1980, 1990, 1995 ו־2000 עד 2003

| השנה | סך כל התאגידים הבנקאיים <sup>1</sup> | הבנקים המסחריים <sup>2</sup> | הבנקים למשכנתאות | הבנקים למימון השקעות | התאגידים הבנקאיים האחרים |
|------|--------------------------------------|------------------------------|------------------|----------------------|--------------------------|
| 1980 | 63                                   | 30                           | 16               | 8                    | 9                        |
| 1990 | <sup>3</sup> 58                      | <sup>3</sup> 26              | 9                | 8                    | 15                       |
| 1995 | 46                                   | 24                           | 9                | 2                    | 11                       |
| 2000 | 45                                   | 23                           | 8                | 1                    | 13                       |
| 2001 | 43                                   | 23                           | 7                | 1                    | 12                       |
| 2002 | 41                                   | 22                           | 7                | 1                    | 11                       |
| 2003 | 38                                   | 21                           | 6                | 0                    | 11                       |

- (1) כולל, נוסף על הבנקים המסחריים, גם בנק חוץ, בנקים לקידום עסקים, אגודות שיתופיות לאשראי, מוסדות כספיים וחברות שירותים משותפות.  
(2) בשנת 1998 הפך "בנק ירושלים" לבנק מסחרי.  
(3) לא כולל בנקים ביהודה, שומרון וחבל עזה.  
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

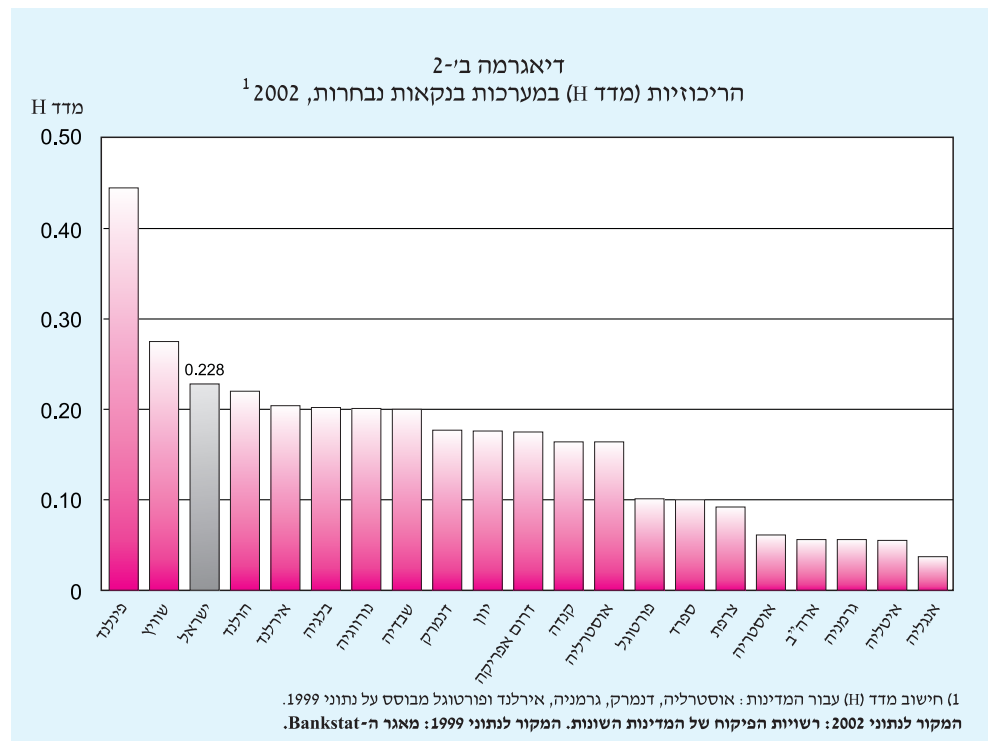
1 אם כי הבעלות מוגבלת ל־20% מהון התאגיד הבנקאי ו־20% מאמצעי השליטה בחברה הנרכשת.

ד"אג'ומה ב' - 1  
מנהל הקבוצה והבנקאות הישראליות, דצמבר 2003



בשנת 2003 פעלו במערכת הבנקאות הישראלית 21 בנקים מסחריים. לצדם פעלו 6 בנקים למשכנתאות, 3 בנקים זרים ומספר מוסדות בנקאיים אחרים (לוה ב'-1 ודיאגרמה ב'-1). התאגידים הבנקאיים מפעילים 1,040 סניפים, מתוכם 960 בבנקאות המסחרית (לוה ב'-3). מערכת הבנקאות הישראלית מאופיינת בריכוזיות גבוהה, גם בהשוואה בינלאומית, כפי שמשקף במדד הרפינדל (מדד H) הנמצא במגמת עלייה בשנים האחרונות, לאחר שנים רבות של ירידה (דיאגרמה ב'-2 ודיאגרמה ב'-3). חמשת הקונצרנים הבנקאיים הגדולים מרכזים את עיקר הפעילות הבנקאית בישראל. בידם כ-95% מסך נכסי המערכת (דיאגרמה ב'-1). כאמור, תאגידים אלו פעילים גם מחוץ לישראל באמצעות 118 שלוחות, מתוכם 55 משרדים של חברות בנות (לוה ב'-4).

בשלוש השנים האחרונות חלו שינויים במערכת הבנקאות בישראל. השינויים כללו מיזוגים ורכישות, בעיקר בין בנקים קטנים לבין בנקים גדולים (חלקם בתוך הקבוצות הבנקאיות עצמן) ופירוקם של מספר מוסדות בנקאיים קטנים (ראה נספח 1). המיזוג והסגירה של הבנקים הקטנים לא השפיעו באופן מהותי על הריכוזיות והתחרותיות במערכת, נוכח תרומתם הנמוכה מלכתחילה של בנקים אלה לתחרות. משנת 2000 ועד היום הצטמצם מספר התאגידים הבנקאיים ב-16%, מ-45 בשנת 2000 ל-38 בשנת 2003 (לוה ב'-1), ומשקלם היחסי של המוסדות הבנקאיים העצמאיים הקטנים ירד בנקודת האחוז מ-6.6% בשנת 2000 ל-5.6% בשנת 2003. בין הבנקים שנסגרו כלולים שני בנקים מסחריים ושני בנקים למשכנתאות לצד



פרק ב: מבנה מערכת הבנקאות בישראל והתחרות בראייה ארוכת טווח 33

שלושה מוסדות בנקאיים קטנים. שינויים מבניים אלה הם תוצאה ישירה של מספר גורמים, ביניהם: קיומם של יתרונות ברורים לגודל ולמגוון של המוסדות הבנקאיים הגדולים, המתבטאים בין היתר בעלויות ייצור, ניהול ושיווק נמוכות יותר במתן השירותים הבנקאיים ובפיזור סיכונים טוב יותר בתהליך התיווך הפיננסי. כמו כן, תכיפות השינויים בטכנולוגיה המתקדמת, לצד דרישות המפקח המתחייבות מהבקרה והשליטה בשימוש בטכנולוגיה מתקדמת זו, כרוכים בהוצאות שוטפות גבוהות יחסית לבנקים הקטנים ובעיקר העצמאיים<sup>2</sup>. יתרונות לגודל קיימים גם ביישום הוראות פיקוחיות שונות, כמו היישום הצפוי של הוראות ועדת באזל II (לקראת סוף 2006 בתחום ניהול סיכונים אשראי וסיכונים תפעוליים והקצאת ההון בגינם) הוראות המפקח על הבנקים המתייחסות למניעת הלבנת הון וכד'. נראה כי הבנקים הגדולים במערכת יוכלו לקדם מודלים פנימיים, על פי הוראת באזל, בצורה טובה ויעילה יותר בהשוואה לבנקים הקטנים. נוכח חסרונות יחסיים מובנים אלה של הבנקים הזעירים ובעיות בסיסיות בניהולם, שפגעו בחוסנם וביציבותם, נוקט הפיקוח על הבנקים, זה כמה שנים גישה פעילה יותר, המעודדת בנקים זעירים כאלה להתמזג עם בנקים גדולים או לצאת מהענף. גם למדיניות מכוונת זו חלק חשוב בתהליך צמצום מספר הבנקים הקטנים במערכת.

## 2. התחרותיות במערכת הבנקאית

תחרות היא אחד הקריטריונים להערכת תפקודה השוטף של מערכת הבנקאות ובמיוחד הדרך בה היא ממלאת את תפקידיה המשקיים. תחרות משפרת את יעילות הקצאת המקורות במשק ועל כן תורמת להגדלת הרווחה. הגברת התחרות מובילה גם להרחבת היקף התיווך הבנקאי, לירידת מחירו (המתבטאת בירידת המרווח הפיננסי וירידה בעמלות) ולשיפור באיכות השירות הבנקאי. בספרות המקצועית אין מדד יחיד המקובל לבחינת התחרות בענף, על כן נתמקד להלן בשלושה אינדיקטורים: מדד הריכוזיות של הרפינדל (מדד H), מדד "כוח שוק" (מדד M) של הבנקים בענף והאיום התחרותי (Contestability) המופעל על מערכת הבנקאות מגורמים חוץ בנקאיים. מדד הרפינדל, המושפע מהתפלגות נתחי השוק של הבנקים בענף וממספר המוסדות הבנקאיים הפועלים בו, הוא מדד של ריכוזיות. ההנחה הרווחת היא שככל שהריכוזיות בענף גבוהה יותר התחרותיות תהיה נמוכה יותר ולהפך<sup>3</sup>.

2 בנקים שהם חברות בנות נהנים בין היתר משירותי הטכנולוגיה של "בנק האם".

3 מדד הרפינדל מוגדר כ-  $H = \sum_{i=1}^n s_i^2$

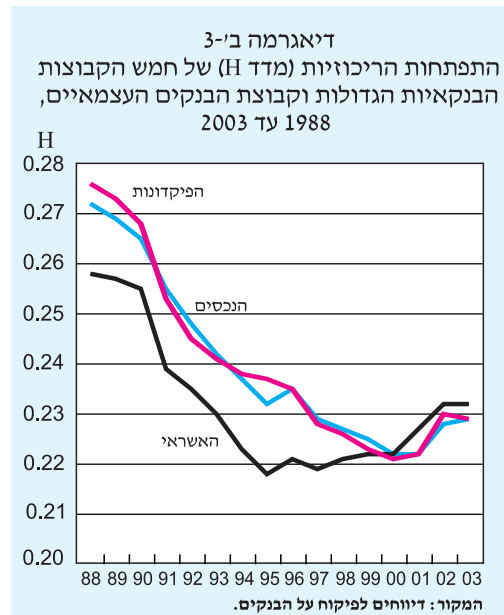
כאשר,  $s_i$  = נתח השוק של הקבוצה הבנקאית  $i$ ;  $n$  = מספר הקבוצות הבנקאיות במערכת.

$$\frac{1}{n} \leq H = \sigma^2 n + \frac{1}{n} = \sum_{i=1}^n (s_i - \bar{s})^2 + \frac{1}{n} \leq 1 \quad \text{אלטרנטיבית ניתן לנסח את המדד כדלהלן:}$$

כאשר,  $\sigma^2$  = שונות נתחי השוק של הקבוצות הבנקאיות במערכת.  $\bar{s}$  = נתח השוק הממוצע במערכת.

ניסוח אלטרנטיבי זה מאפשר לערוך הבחנה בין שינויים במדד הנגזרים משינויים במספר הקבוצות הבנקאיות לבין שינויים במדד הנגזרים מהתפלגות (שונות) נתחי השוק שלהן.

בשנת 2003 מדד הריכוזיות<sup>4</sup> בבנקאות הישראלית, המחושב על סמך התפלגות נתחי השוק של הקבוצות הבנקאיות, עמד על כ־0.23 (דיאגרמה ב'–3). זוהי רמת ריכוזיות גבוהה יחסית למדינות בנות השוואה לישראל (דיאגרמה ב'–2), אולם בראייה ארוכת טווח בישראל היא נמוכה מזו שהייתה קיימת לפני כעשור; בעשור האחרון היינו עדים לירידה מתמשכת במדד הריכוזיות של נכסי הקבוצות הבנקאיות. הירידה עד אמצע שנות ה־90 נבעה בעיקר מצעדי הליברליזציה שנקטו בנק ישראל והממשלה. כיוון שבשנים אלו לא חלו שינויים מהותיים במספר הבנקים המסחריים וגם לא במספר הקבוצות הבנקאיות עבורם אנו מחשבים את מדד H, אזי ניתן לומר כי השינויים בשוונות נתחי השוק בין הקבוצות היא זו שהשפיעה על התפתחות המדד. החל משנת 2001 אנו



עדים למגמת עלייה במדד הריכוזיות של סך הנכסים<sup>5</sup>. מגמה זו מקבלת ביטוי בעלייה במשקלן של שלוש הקבוצות הבנקאיות הגדולות בסך מערכת הבנקאות. משקלן של שלוש הקבוצות הבנקאיות הגדולות בסך הנכסים עלה מ־75.4% בשנת 2000 ל־77.2% בשנת 2003. מדד הרפינדל לסך הנכסים עלה בתקופה זו מ־0.22 בשנת 2000 ל־0.23 בסוף שנת 2003. מגמה דומה של עלייה בריכוזיות אנו מוצאים גם בפיקדונות הציבור. בתחום האשראי לציבור, מדד הריכוזיות החל לעלות כבר בשנת 1997 בעקבות האצת תהליך ההפרטה במשק, אשר במסגרתו העניקו הבנקים (בעיקר הגדולים שבהם) אשראי רב ללווים גדולים (דיאגרמה ב'–3).

אינדיקטור נוסף למידת התחרותיות בענף הוא מדד "כוח השוק", המחושב כסטייה היחסית של מחיר המוצר הבנקאי (האשראי) מעלותו השולית<sup>6</sup>. אינדיקטור זה חושב כאן על האשראי השקלי הלא־צמוד כמייצג את מאפייני התיווך הפיננסי, תוך אבחנה בין הפעילות עם משקי הבית לבין הפעילות עם הפירמות העסקיות.

4 המדד חושב על 6 קבוצות בנקאיות – חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות וקבוצת הבנקים העצמאיים.

5 סקירה ארוכת טווח של שינויים במבנה המערכת הבנקאית ראו פרק א' בסקירה לשנת 2002.  
6 "כוח שוק" של פירמה j מוגדר כסטייה היחסית של מחיר המוצר מעלותו השולית. כוח השוק של הענף בכללותו (M) מחושב כממוצע משוקלל (בגודלן היחסי של הפירמות) של כוח השוק של

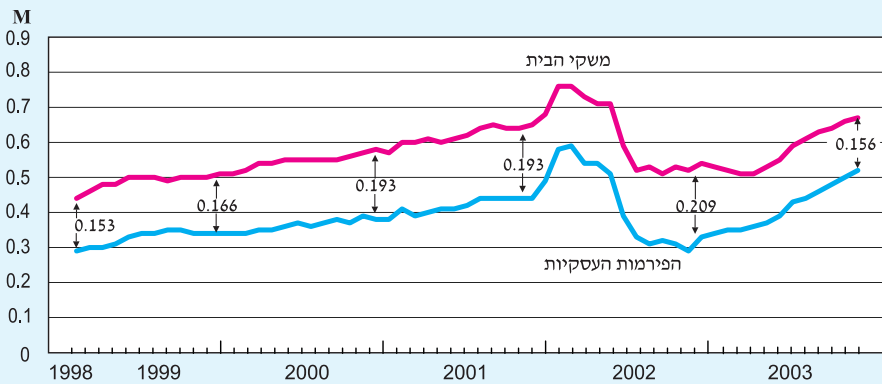
$$\text{הפירמות הבנקאיות הבודדות: } M = \sum_{j=1}^n \left[ \frac{p_j - c_j}{p_j} \right] \frac{Y_j}{Y} = P_j, \text{ כאשר } P_j = \text{מחיר האשראי הבנקאי של בנק } j;$$

$$Y_j = \text{כמות האשראי לציבור של בנק } j; Y = \text{כמות האשראי במערכת}; n = \text{מספר הפירמות הבנקאיות בענף.}$$

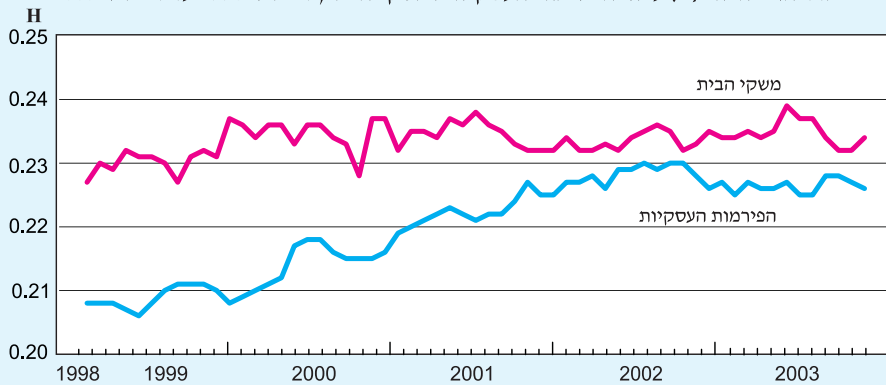
פרק ב: מבנה מערכת הבנקאות בישראל והתחרות בראייה ארוכת טווח 35

#### דיאגרמה ב'-4

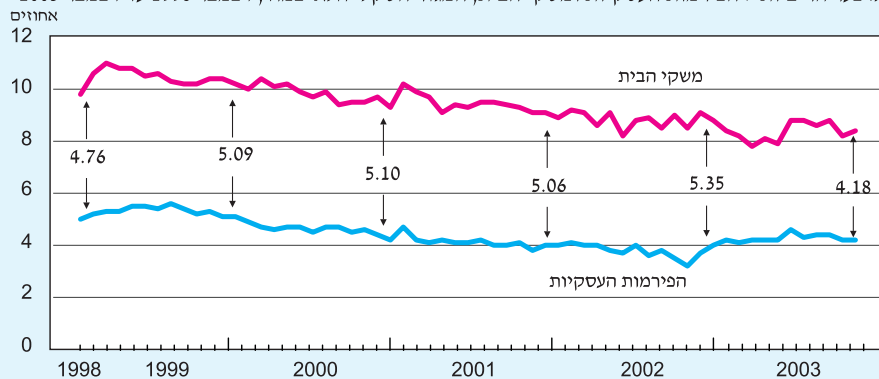
א. מדד כוח השוק (M) עבור הפירמות העסקיות ומשקי הבית, דצמבר 1998 עד דצמבר 2003



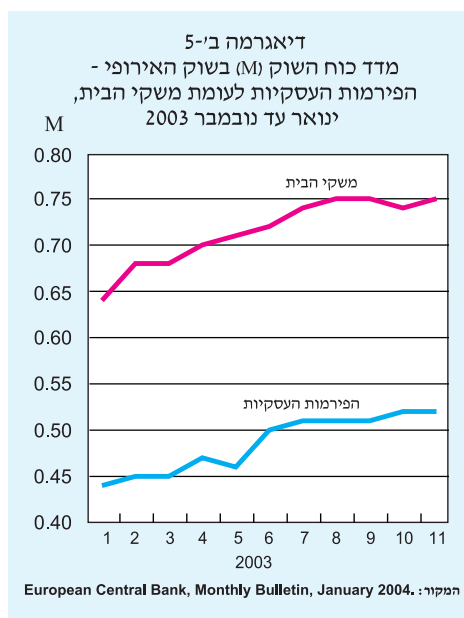
ב. מדד הריכוזיות (H) עבור הפירמות העסקיות ומשקי הבית, דצמבר 1998 עד דצמבר 2003



ג. פער הריכוזיות<sup>1</sup>: הפירמות העסקיות ומשקי הבית, המגזר השקלי הלא-צמוד, דצמבר 1998 עד דצמבר 2003



1) פער הריכוזיות מחושב כשיעור ההכנסה מריבית ועמלות ניהול על אשראי לא-צמוד בניכוי שיעור ההוצאה על גיוס מקורות לא-צמודים (שיעור הריבית על פח"ק). הערכים המבטאים את ההבדלים בפערי הריכוזיות בין משקי הבית והפירמות העסקיות חושבו בנקודות אחוז בדצמבר של כל שנה.  
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.



מהנתונים מתברר כי "כוח השוק" שהבנקים מפעילים על משקי הבית גבוה מכוח השוק שהם מפעילים על הפירמות העסקיות.<sup>7</sup> חשוב עם זאת להדגיש כי תופעה דומה (בעוצמה ובכיוון) אנו מוצאים גם במדינות אירופה (דיאגרמה ב'5-). יש להניח כי ההבדל בכוח השוק בין שתי האוכלוסיות מקורו בכושר המיקוח הנמוך יחסית של משקי הבית מול הבנקים, בהשוואה לכושר המיקוח של הפירמות העסקיות, אשר להן בדרך כלל תחליפי אשראי רבים יותר (לוח ב'2) ועלויות המעבר שלהן בין בנקים נמוכות יותר. עם זאת, נציין כי הפער בכוחות השוק בין הפירמות העסקיות לבין משקי הבית הצטמצם בשנה האחרונה. ההבדל במידת התחרות על פלח השוק של משקי בית והפירמות העסקיות מתבטא גם

בהבדלים במדדי הריכוזיות (H) של נתחי השוק שלהם; מדד H המחושב על האשראי השקלי הלא צמוד עבור משקי הבית גבוה מאשר עבור הפירמות העסקיות, אם כי גם כאן הפער בין המדדים מצטמצם בשנים האחרונות (דיאגרמה ב'4-).

אינדיקטור שלישי להתפתחות התחרותיות בענף הוא מידת האיום התחרותי על ענף הבנקאות. מקור האיום הוא בעיקר מפעילותם של מוסדות פיננסיים אחרים (מקומיים וזרים) ומשוק ההון, המהווים תחליף לתיווך הבנקאי (לפיקדונות ולאשראי הבנקאי). למרות הגידול בריכוזיות המערכת הבנקאית בשנים האחרונות, חלה ירידה ניכרת בשנתיים האחרונות בהיקף האשראי שניתן על ידה. הירידה בהיקף תיק האשראי נובעת הן מפדינות נטו של אשראי והן מהחמרת הקריטריונים למתן אשראי על ידי הנהלות הבנקים על רקע הפקת הלקחים מנפחי האשראי הגרועים שניתנו גם (ובמיוחד) בתקופה של האטה ניכרת בפעילות המשקית. בעקבות כך, סך כל גיוס האשראי מהמערכת הבנקאית ירד בכ-9 מיליארד שקל לראשונה זה עשור<sup>8</sup>, לאחר עלייה מתונה של כ-9 מיליארד שקל בשנת 2002 ועלויות משמעותיות של יותר מ-40 מיליארד שקל באשראי לציבור בכל שנה בתקופה שבין 1998-2001 (לוח ב'2-). שנת 2003 מתאפיינת כאמור במעבר מגיוס אשראי מהמערכת הבנקאית לגיוס אשראי ממקורות אלטרנטיביים<sup>9</sup>. בעוד מערכת הבנקאות מנתבת אשראי בקפידה ובוזהירות, תוך ציפייה להתאוששות המשק, חברות עסקיות (ובעיקר האיתנות שבהן) ניצלו את

7 ראה פרוש ורוטנברג (2003), "מידת התחרותיות בענף הבנקאות בישראל" סוגיות בבנקאות 16.

8 הרחבה ראה להלן סעיף אשראי לציבור בפרק ג'.

9 גיוס הון בישראל ובחו"ל, אשראי ישיר מחו"ל, מימון של קרנות הון סיכון ואשראי ואג"ח לא סחיר שניתן על ידי משקיעים מוסדיים.

הגאות בשוק ההון בשנת 2003 והנפיקו בעיקר אג"ח<sup>10</sup> (סחיר ולא סחיר). אפיק זה הפך לאטרקטיבי בשל הירידה התלולה בשיעורי התשואה לפדיון של האג"ח הממשלתיות (על רקע צמצום בגירעון הממשלתי) לצד ירידת הריבית במשק. היקף ההנפקות של האג"ח הקונצרני הסחיר הסתכם השנה בכ-2.8 מיליארד שקל (לוח ב'-2) בדומה להיקף הגיוסים בשנה שעברה. גיוס שיא (כ-4 מיליארד שקל) נרשם השנה באג"ח הלא סחיר על ידי המשקיעים המוסדיים. בגלל ההתרחבות המואצת של שוק איגרות החוב הפרטיות בישראל, החברות הישראליות לא הודקו השנה לאשראי בהיקף גדול מחו"ל והוא עמד על כ-1 מיליארד שקל בלבד לעומת כ-7 מיליארד שקל ב-2002 (לוח ב'-2). כמו כן, ההתעוררות בבורסות בעולם ובמידה מסוימת בישראל אפשרה למספר חברות (לא גדול) להמשיך ולהנפיק מניות בבורסה בתל אביב ובארה"ב, אם כי בהיקפים נמוכים מאלה של שנות השיא, 1999–2000. להערכתנו, עצם קיומם של מקורות זמינים לגיוס תחליפי אשראי מגביר את ה"איום התחרותי" על מערכת הבנקאות. זאת, על אף שגיוס תחליפי האשראי התרחש על רקע צמצום מכוון (כפי שתואר לעיל) של היצע האשראי על ידי הבנקים.

במקביל לירידה בהיקף האשראי הבנקאי ובגיוס האשראי יחסית לתחליפיו, חלה ירידה במשקל נכסי הציבור בבנקים, כפי שעולה מהרכב תיק נכסי הציבור (לוח ג'-5 ודיאגרמה א'-9). בשנת 2003 משקל נכסי הציבור בבנקים היה כ-39% מסך נכסי הציבור (בבנקים ושלא בבנקים) לעומת כ-44% בשנת 2002. הירידה בנכסי הציבור בבנקים מקורה בעיקר בירידה בתכניות החיסכון הצמודות. כדאיות ההשקעה בתכניות חיסכון ירדה השנה בשל הירידות החדות בשערי הריבית הריאליים המשולמות על תכניות אלה. הירידה בשערי הריבית, אי הוודאות האינפלציונית ואי הוודאות בשערי החליפין תרמו להגדלת כדאיות ההשקעה באפיקים השונים בשוק ההון. בנוסף, מיושמת במלואה החל משנת 2003, הרפורמה במיסוי נכסים פיננסיים, אשר מעודדת אף היא מעבר להשקעה בניירות ערך סחירים כגון: מניות, אג"ח, מק"מ וכד', וזאת בשל האפשרות לקיוזו הפסדים. עם זאת יש לזכור כי העלייה החדה במשקל נכסי הציבור שלא בבנקים הושפעה השנה באופן משמעותי מעליות בתשואות שהניבו ההשקעות במניות ובאג"ח על רקע ההתאוששות בשוק המניות שבאה לאחר תקופה ממושכת של דשדוש. כלומר, אלמנט השערוך היה בעל השפעה לא מבוטלת על ההתפלגות של תיק נכסי הציבור. כך למשל, התשואות הריאליות על ההשקעות הריאליות באג"ח עלו בכ-14% והתשואות על השקעות במניות בכ-61% במהלך 2003.

האיום התחרותי על מערכת הבנקאות אינו מתמקד בתחליפי אשראי ובפיקדונות בלבד, דהיינו, אינו מתבטא בפגיעה אפשרית בהכנסות של הבנקים נטו מריבית בגין התיווך הבנקאי הקלאסי, אלא קיים גם בתחומים הקשורים לפעילותם של הבנקים בשוק ההון. פעילויות אלו כוללות ניהול תיקים, ייעוץ ומסחר בניירות ערך עבור לקוחותיהם, הנפקה של ניירות ערך בשוק הראשוני (חתמות) והפצתם, ניהול של מוסדות גמל<sup>11</sup> וקרנות נאמנות. קנייה ומכירה של ניירות ערך, הפצת קרנות נאמנות

<sup>10</sup> על רקע מדיניות להפסקת הנפקתן של אג"ח ממשלתיות מסוג "גלבוץ" והפדיונות גדולים של אג"ח מסוג זה, הניעו גופים פיננסיים להנפיק אג"ח דולריות. אך זהו איננו תחליף לאשראי הבנקאי.

<sup>11</sup> כולל קופות גמל לתגמולים, קופות מרכזיות לפיצויים, קופות גמל למטרות אחרות וקרנות השתלמות לשכירים ולעצמאים.

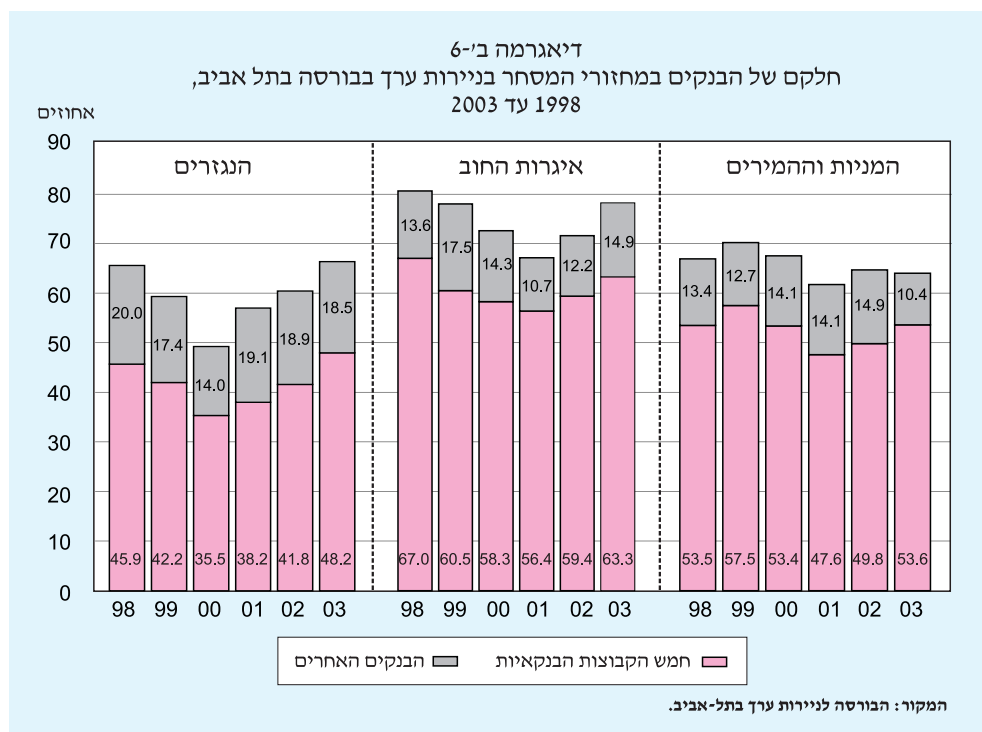


לוח ב-2

גיוס האשראי הבנקאי והמליפני העיקריים, 1998 עד 2003

|                                     |                                 |                                     |                                                    |                                                  | סך כל גיוס                                    |                            |                                    |                              | סך כל גיוסי |      |  |
|-------------------------------------|---------------------------------|-------------------------------------|----------------------------------------------------|--------------------------------------------------|-----------------------------------------------|----------------------------|------------------------------------|------------------------------|-------------|------|--|
| ההפרש בין<br>אשראי בנקאי<br>לתחליפי | מזה: גיוס<br>קרנות הון<br>סיכון | מזה: גיוס הון<br>מזה"ל <sup>5</sup> | מזה: הנפקת<br>איגרות חוב<br>קונצרניות <sup>4</sup> | מזה: גיוס<br>ע"י משקיעים<br>מוסדיים <sup>3</sup> | מזה: גיוס<br>אשראי ישיר<br>מזה"ל <sup>2</sup> | תחליפי<br>האשראי<br>הבנקאי | גיוס האשראי<br>הבנקאי <sup>1</sup> | האשראי<br>הבנקאי<br>והתחליפי |             |      |  |
| (מיליוני ש"ח, מחירי דצמבר 2003)     |                                 |                                     |                                                    |                                                  |                                               |                            |                                    |                              |             |      |  |
| 23,558                              | 2,448                           | 4,562                               | 2,549                                              | 7,895                                            | -2,377                                        | 3,554                      | 18,631                             | 42,189                       | 60,820      | 1998 |  |
| 8,476                               | 4,462                           | 17,802                              | 1,681                                              | 5,659                                            | 3,126                                         | 4,883                      | 37,613                             | 46,088                       | 83,701      | 1999 |  |
| -3,088                              | 13,351                          | 19,267                              | 292                                                | 14,212                                           | 4,301                                         | 2,131                      | 53,555                             | 50,467                       | 104,023     | 2000 |  |
| 25,095                              | 8,708                           | 7,322                               | 90                                                 | 5,833                                            | 2,129                                         | 648                        | 24,729                             | 49,824                       | 74,553      | 2001 |  |
| -13,522                             | 5,289                           | 1,061                               | 2,969                                              | 5,555                                            | 555                                           | 6,763                      | 22,193                             | 8,671                        | 30,863      | 2002 |  |
| -29,980                             | 4,427                           | 3,855                               | 2,793                                              | 3,148                                            | 6,027                                         | 992                        | 21,242                             | -8,738                       | 12,504      | 2003 |  |

- 1) אשראי לציבור בבנקים מסחריים ובבנקים למשכנתאות. אנו מניחים כי השינוי ביתרות האשראי משקף את זרם האשראי החדש שניתן.
  - 2) הסדרה סווגה מחוץ.
  - 3) כולל אג"ח לא סחיר שהונפק על ידי משקיעים מוסדיים ואשראי שניתן ממשקיעים מוסדיים וחברות ביטוח.
  - 4) החל משנת 2001 נוכח כל ההנפקות וגיוסי האג"ח שאינם מהווים תחליפי אשראי.
  - 5) הנפקות של חובות ישראליות בבורסאות בחו"ל באמצעות מניות ואג"ח.
- המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים, אשראי ישיר מחו"ל – דיווחים לפיקוח על מטבע חוץ, קרנות הון סיכון מהכרזת "i-vco-online", גיוסי הון בארץ – והחודש בברכה, גיוסי הון מחו"ל – המחלקה לפעילות המשק במשי"ח.



ושמירת ניירות ערך מתבצעות ישירות בבנקים. כל הפעילויות האחרות מתבצעות (על פי חוק) באמצעות חברות בנות. בשנת 2003 סך הפעילויות לעיל הניבו לחמש הקבוצות הבנקאיות הכנסות תפעוליות בהיקף של כ-2.7 מיליארד שקל, המהווים כ-26% מסך ההכנסות התפעוליות<sup>12</sup>. הכנסות מפעילות בניירות ערך (קנייה ומכירה, ייעוץ, דמי משמרת, חיתום והפצה) היוו כ-12% מההכנסות התפעוליות ואילו דמי הניהול ממוסדות הגמל ומקרנות הנאמנות היוו כ-14% מסך ההכנסות התפעוליות. הדומיננטיות של מערכת הבנקאות בשוק ההון באה לידי ביטוי הן בשוק הראשוני והן בשוק המשני. בשוק הראשוני (הנפקות וחתמות) מרכזים שני הבנקים הגדולים, דרך חברות בנות<sup>13</sup>, יותר מ-50% מההיקף ההנפקות. בשוק המשני מרכזים הבנקים את רוב פעילות המסחר בניירות הערך; חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות מרכזות כ-54% מההיקף המסחר במניות והמירים, כ-63% במסחר באג"ח וכ-48% בשוק הנגזרים (דיאגרמה ב'-6). בנוסף לכך הדומיננטיות של הקבוצות הבנקאיות בשוק ההון משתקפת גם במשקל הנכסים המנוהלים באמצעות הקבוצות הבנקאיות הגדולות בסך הנכסים של קרנות הנאמנות וקופות הגמל ואלו מהווים 88.5% ו-75% בהתאמה (דיאגרמה ב'-7).

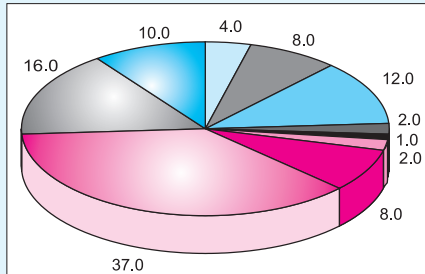
12 סך ההכנסות התפעוליות והאחרות בחמש הקבוצות הסתכמו בכ-10.5 מיליארד שקל, מתוך זה 557 מיליון שקל דמי ניהול קרנות נאמנות, 862 מיליון שקל דמי ניהול קופות הגמל ו-1,300 מיליון שקל מפעילות בניירות ערך.

13 לאומי ושות' הנה חברת בת של בנק לאומי; פועלים אי.בי.אי הנה חברת בת של בנק הפועלים.

## דיאגרמה ב-7

ב. התפלגות נכסי קופות הגמל בניהול  
שיר ועקיף<sup>1</sup>, 2003  
(אחוזים)

סך כל הנכסים - 189.2 מיליארדי ש"ח  
מדד הרפינדל (H) - 0.202  
שיעור הנכסים של שלוש הקבוצות הבנקאיות הגדולות  
מסך הנכסים בענף - 63%  
שיעור הנכסים של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות  
מסך הנכסים בענף - 75%

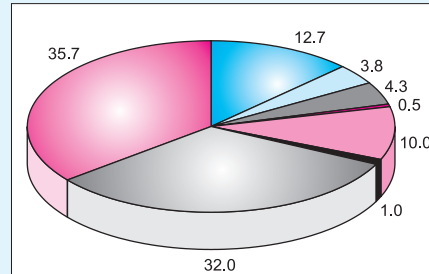


1. ניהול ישיר - אחזקה ישירה בקופות הגמל, ניהול עקיף -  
ניהול ההשקעות של קופות הגמל.  
2. כולל בנק יהב (9%).

המקור: דוח לשנת 2003 של הממונה על שוק ההון, הביטוח  
והחיסכון, משרד האוצר.

א. התפלגות נכסי קרנות הנאמנות בין מנהלי  
הקרנות בישראל, 2003  
(אחוזים)

סך כל הנכסים - 83.3 מיליארדי ש"ח  
מדד הרפינדל (H) - 0.259  
שיעור הנכסים של שלוש הקבוצות הבנקאיות הגדולות מסך  
הנכסים בענף - 80.4%  
שיעור הנכסים של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות  
מסך הנכסים בענף - 88.5%



1. בנק הפועלים<sup>1</sup>  
2. בנק לאומי  
3. בנק דיסקונט<sup>3</sup>  
4. בנק המזרחי  
5. הבנק הבינלאומי  
6. בנקים אחרים  
7. אחרים  
8. גופים פרטיים  
9. חברות ביטוח  
10. קרנות פנסיה  
11. אחרים

1. כולל פק"ן, להק, והבנקים "אוצר החייל", "מסד" ו"יהב".  
2. כולל לאומי פיא, ופסגות אופק.  
3. כולל אילנות דיסקונט ומרכנתיל.

המקור: נתוני המחלקה המוניטרית בבנק ישראל.

לסיכום, שני האינדיקטורים הראשונים שהוצגו לעיל, באשר למבחן התפתחות מידת התחרות בענף מצביעים על עלייה הן בריכוזיות המערכת הבנקאית והן ב"כוח השוק" שהבנקים מפעילים על משקי הבית והפירמות העסקיות. אלו פועלים בכיוון של צמצום או הפחתת התחרות בענף.

לעומת זאת, קיימים ניצנים של התגברות ה"איום התחרותי" בתחום התיווך הבנקאי הקלאסי: האשראי הבנקאי ופיקדונות הציבור. אמנם איום זה עדיין רחוק מלהיות בשיעור ובהיקף מספקים, אך יש לשער כי צעדים יסודיים שיינקטו בעתיד, לשכלול שווקי הכספים וההון, ובמיוחד אלו הקשורים להחדרת תחליפי פיקדונות ואשראי (כמו: הנהגת הסדרי קנייה מחדש (Repo), רכישות/מכירות בחסר (Short), הנפקה של ניירות ערך מסחריים (Commercial papers), עידוד צעדי האיגוה בשווקים השונים (Securitization) וזירוז תהליך הנפקה של אג"ח קונצרני) יתרמו להתגברת התחרות בענף ולעליית רווחת הציבור. רק בשנים הבאות יהיה באפשרותנו ללמוד האם התגברות האיום התחרותי בשנתיים האחרונות הינה תולדה של שנות שפל במשק ומדיניות זהירה של ניהול סיכון אשראי על ידי הנהלות הבנקים שבאה בעקבותיה, או שאכן התפתחו שווקים פיננסיים בעלי עומק ורמת שכלול מתאימים, שמהווים תחליף נאות למערכת הבנקאות.

פרק ב: מבנה מערכת הבנקאות בישראל והתחרות בראייה ארוכת טווח 41

בתחום שוק ההון ברור כי בשנים האחרונות לא הופיעו גופים המהווים איום תחרותי מהותי לפעילותם של הבנקים ולכן הם נתפסים, לפחות בשלב זה, כדומיננטיים בשוק זה כמו גם בשווקי פיקדונות האשראי ותחליפיהם.

### 3. הסינוף

בסוף 2003 הסתכם מספר הסניפים הכולל במערכת הבנקאות ב־1,040. כ־92% מסניפים אלו שייכים לבנקאות המסחרית, וחלקם גם מעניקים שירותי בנקאות למשכנתאות באמצעות דלפקים הממוקמים בהם<sup>14</sup>. במהלך 2003 חלה ירידה של כ־3% במספר הסניפים, בעיקר סניפי הבנקים המסחריים, שמספרם ירד מ־990 ל־960. נסגרו 32 סניפים נטו (20 בשנת 2002), מהם 18 סניפים של שני התאגידים הבנקאיים הגדולים, 17 סניפים של התאגידים הבינוניים, כאשר קבוצת הבינלאומי הינה היחידה שפתחה סניפים נטו בשנה הנסקרת. לפיכך לא חל שינוי של ממש במשקל היחסי של קבוצות הגודל (הבנקים הגדולים, הבינוניים, הקטנים) מסך המערכת (לוח ב'–3). הירידה במספר הסניפים הינה מגמה המאפיינת גם מדינות מפותחות בעולם<sup>15</sup> (לוח ב'–8).

לוח ב'–3

מספר הסניפים לפי קבוצות בנקאיות\* (בנקים גדולים, בינוניים ועצמאיים<sup>1</sup>), 1996 עד 2003

| השנה              | סך הכול | מזה: הבנקים המסחריים | ההתפלגות לפי קבוצת הבנקים |          |       | ההתפלגות (אחרים) |          |       |
|-------------------|---------|----------------------|---------------------------|----------|-------|------------------|----------|-------|
|                   |         |                      | גדולים                    | בינוניים | קטנים | גדולים           | בינוניים | קטנים |
| 1996              | 1,193   | 1,075                | 610                       | 511      | 72    | 51               | 43       | 6     |
| 1997              | 1,193   | 1,076                | 605                       | 515      | 73    | 51               | 43       | 6     |
| 1998 <sup>2</sup> | 1,187   | 1,092                | 604                       | 509      | 74    | 51               | 43       | 6     |
| 1999              | 1,141   | 1,055                | 580                       | 485      | 76    | 51               | 43       | 7     |
| 2000              | 1,111   | 1,032                | 571                       | 474      | 66    | 51               | 43       | 6     |
| 2001              | 1,092   | 1,013                | 575                       | 453      | 64    | 53               | 41       | 6     |
| 2002              | 1,072   | 990                  | 571                       | 442      | 59    | 53               | 41       | 6     |
| 2003              | 1,040   | 960                  | 553                       | 431      | 56    | 53               | 41       | 5     |

(\* כולל סניפים של מוסדות בנקאיים הפועלים בישראל ושייכים לקבוצה.  
 (1) הבנקים הגדולים: "בנק לאומי" ו"בנק הפועלים"; הבנקים הבינוניים: "בנק דיסקונט", "בנק המזרחי" ו"הבנק הבינלאומי"; הבנקים העצמאיים: המוסדות הבנקאיים הקטנים האחרים, כולל סניפי בנק חוץ.  
 (2) ב־1998 קיבל "בנק ירושלים לפיתוח ומשכנתאות בע"מ" רשיון לבנק מסחרי וסניפיו כלולים במניין הסניפים.  
 המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

14 בעיקר בבנק הפועלים, בנק לאומי לישראל, בנק דיסקונט והבנק הבינלאומי הראשון. 71 סניפים נוספים של הבנקים למשכנתאות (בנק טפחות, בנק אדנים, בנק עצמאות למשכנתאות וסניפים ראשיים אחרים) מספקים שירותי בנקאות למשכנתאות בלבד.  
 15 להשוואה ראה נתוני לוח ו'–4 בסקירת המפקח לשנת 2002.

#### לוח ב'-4

התפתחותן של השלוחות הבנקאיות בחוץ לארץ: הסניפים, המשרדים והמשרות, 1991 עד 2003

| השנה            | סך כל המשרדים | מספר הסניפים והנציגויות <sup>1</sup> | מספר המשרדים של החברות הבנות <sup>2</sup> | מספר המשרות <sup>3</sup> |
|-----------------|---------------|--------------------------------------|-------------------------------------------|--------------------------|
| ממוצע 1995-1991 | 120           | 72                                   | 48                                        | 2,827                    |
| ממוצע 2000-1996 | 97            | 63                                   | 34                                        | 2,084                    |
| 2001            | 111           | 64                                   | 47                                        | 2,243                    |
| 2002            | 117           | 63                                   | 54                                        | 2,469                    |
| 2003            | 118           | 63                                   | 55                                        | 2,502                    |

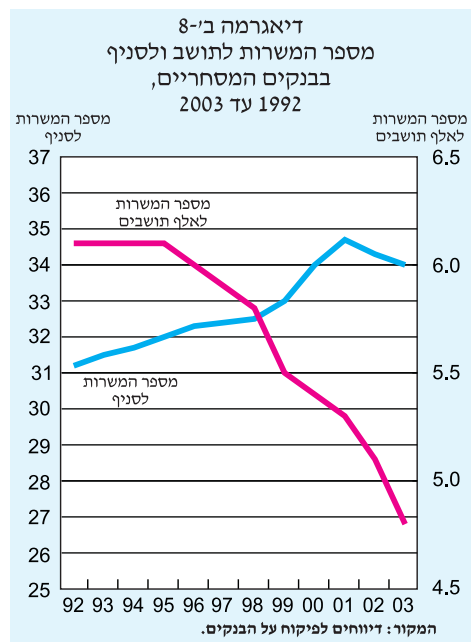
(1) סניפים ונציגויות של תאגידים בנקאיים ישראלים בחו"ל.

(2) סניפים של החברות הבנות בחו"ל.

(3) לא כולל שעות נוספות.

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

מספר הסניפים הארעיים שנפתחו בשנת 2003 הוא 164 – עלייה של כ-12% בהשוואה ל-2002 (לוח ב'-5). כ-49% מהסניפים נפתחו באוניברסיטאות ובמכללות לעומת 86% בשנת 2002. סניף ארעי נפתח לתקופה של עד שלושה חודשים, והתקופה המדווחת הממוצעת להפעלת סניף ארעי ב-2003 היא 17 יום, מחצית ממספר הימים הממוצע ב-2002. במקביל למגמת סגירת הסניפים החלו הבנקים לצמצם את ימי הפעילות של הסניפים הנותרים, וחלק מסניפיהם פתוחים לציבור הלקוחות רק 5 ימים בשבוע. מאומדן לסוף 2003 עבור חמשת הבנקים הגדולים עולה, כי כ-34% מהסניפים פועלים רק 5 ימים בשבוע (סגורים ביום א' או ביום ו'). נראה כי תופעה זו מתרחבת, שכן מנתונים שהתקבלו למחצית הראשונה של שנת 2004 עולה כי משקלם של הסניפים הפועלים 5 ימים בשבוע עלה לכ-53%, רובם סגורים ביום שישי.



הירידה במספר הסניפים והשינויים בימי הפתיחה והסגירה משקפים נקיטה של צעדי התייעלות על ידי הבנקים, אך גם באים על רקע ירידת הביקוש של הלקוחות לביקור בסניפים לצורך ביצוע פעילותם השוטפת. זאת, בשל ירידה בתפקידם המסורתי של הסניפים הבנקאיים על רקע החדרת הטכנולוגיה הבנקאית החדשה והטמעתה. למשל, מכשירי בנק אוטומטיים שניתן למשוך מהם מזומנים מהווים תחליף לסניף, שכן הלקוח יכול למשוך מזומנים מכל אחד מ-1,322 המכשירים הפזורים בישראל, ללא קשר לבנק ולסניף אליהם הוא שייך. גם המסופים לקבלת מידע ולביצוע פעילויות בנקאיות בסיסיות משרתים מטרה זו. אנו עדים לתהליך הדרגתי של ירידה בתפקידים

פרק ב: מבנה מערכת הבנקאות בישראל והתחרות בראייה ארוכת טווח 43

[illegible]

(2) מניף שנפתח לתקופה של עד 3 חודשים ונועד לספק שירותים בנקאיים לפי תנאים המפורטים בהצטר.

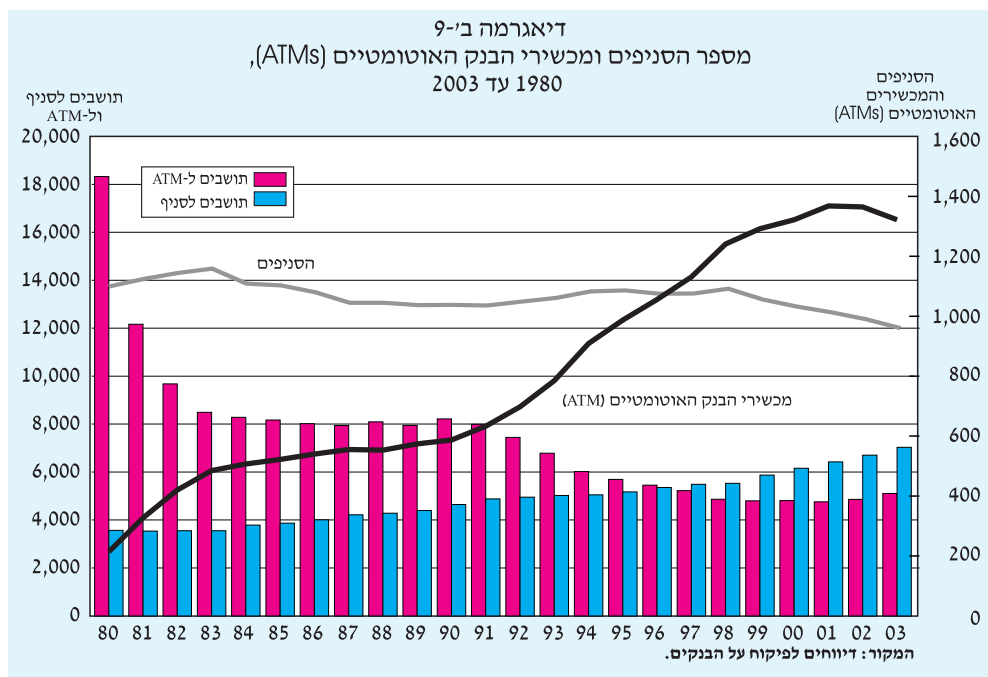
שעות נוספות: 165 שעות נוספות לְחֹדֶשׁ נספר כמשרה.

(4) מוספר התשובים נקבע על פי האוכלוסייה הקבועה בסוף השנה.

## המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

המסורתיים של הסניפים הבנקאיים, כפי שעולה גם מהירידה בשני המדדים המשקפים את תכיפות הביקורים בסניף: מספר פעולות החיוב בקופה ומספר הזיכויים בקופה. משנת 1996 ירדו שני מדדים אלה ב־29% ו־7% בהתאמה (ממוצע חודשי, לוח ב'־5). באותה תקופה חלה ירידה מקבילה במספר המשרות במערכת הבנקאית (בשיעור דומה לירידה במספר הסניפים) כך שמספר המשרות לסניף נותר כמעט ללא שינוי בשלוש השנים האחרונות. זאת בניגוד למגמת העלייה הרצופה במספר המשרות לסניף שאפיינה את השנים 1997–2001. עיקר הירידה במספר המשרות (דיאגרמה ב'־8) התרחשה בבנקים הגדולים במסגרת תכניות התייעלות, שמטרתן העיקרית היא הקטנת הוצאות השכר ושיפור ההון האנושי.

מגמת עלייה רבת שנים נמשכת במספר התושבים לסניף. בשנת 2003 חלה עלייה של כ־5% הנובעת מעלייה של 2% במספר התושבים ומירידה של כ־3% במספר הסניפים (לוח ב'־5 ודיאגרמה ב'־9). בהשוואה בינלאומית עולה כי מספר התושבים לסניף בישראל הוא גבוה במיוחד. במדינות ה-G-10 מספר התושבים לסניף עמד על 3,072 בממוצע, לעומת 7,030 בישראל (לוח ב'־8). אין לתופעה זו הסבר יחיד. הדבר יכול לנבוע מצמצום בהיצע השירותים הבנקאיים הנגזר מהפעלת "כוח שוק" בתחום זה או מעיד על קיומה של מערכת בנקאות יעילה מבחינה תפעולית לצד שימוש רב יותר בכרטיסי אשראי בישראל בהשוואה לעולם (ראה סעיף 5 להלן).



פרק ב: מבנה מערכת הבנקאות בישראל והתחרות בראייה ארוכת טווח 45

#### 4. שירותים בנקאיים עתירי טכנולוגיה

ההתפתחויות הטכנולוגיות של השנים האחרונות בתחומי המחשוב תרמו לתהליך התייעלות בבנקים. המערכת הבנקאית ממשיכה לרתום את הטכנולוגיה לשיפור, לשינוי ולהתאמה של מגוון הפעולות הבנקאיות ולהשתמש בה גם כמנוף לקידום הפעילות העסקית וכאמצעי להשגת יעדים אסטרטגיים בתחומי הבנקאות השונים. היקפי השימוש באפיקי שירות בנקאי עתיר טכנולוגיה על ידי הלקוחות הם תוצאה של הנוחות והיעילות הגבוהה מצד אחד ושל עידוד השימוש באמצעים אלה בעזרת הנחות ותמריצים שמעניקים הבנקים למשתמשים מצד שני. מגמת העלייה במספר הלקוחות המשתמשים בשירותים הבנקאיים עתירי הטכנולוגיה נמשכה גם השנה. כך לדוגמה, מספר הלקוחות הפרטיים והעסקיים המשתמשים באינטרנט עלה לכ-898 אלף בממוצע חודשי לרביע הרביעי של 2003, לעומת 679 אלף משתמשים בתקופה המקבילה ב-2002, עלייה של כ-32% (לוח ב'-6).

העלייה במספר המשתמשים משתקפת הן בהיקפי הפניות לקבלת מידע והן במספר הפעולות המבוצעות באמצעות האינטרנט. במספר הפניות לקבלת מידע בנקאי באמצעות האינטרנט נרשמה השנה עלייה חדה, ומספרן בממוצע חודשי הגיע לכ-33 מיליון פניות ברביע האחרון של שנת 2003, לעומת כ-16 מיליון בסוף 2002. גם במספר הפניות החודשיות למשתמש, באמצעות האינטרנט, חל גידול מרשים במהלך השנתיים האחרונות והוא עומד על 37 פניות – עלייה של כ-60% בהשוואה לסוף 2002 (לוח ב'-6). מספר הפניות עולה בקצב מהיר יותר ממספר המשתמשים, מגמה המלמדת על תהליך הטמעה של טכנולוגיה זו והרחבת השימוש האישי בה. נתונים אלו בולטים במיוחד על רקע המשך הירידה בשימוש באמצעים המסורתיים של העברת המידע הבנקאי, כגון עמדות הלקוח בסניפים עצמם ומכשירי הבנק האוטומטיים, שהם תחליפים עתירי זמן ומקום. ירידות אלו אינן מתקזזות עם העלייה במספר הפניות לקבלת מידע באינטרנט. על כן יש לשימוש באינטרנט ממד נוסף לעצם החלפת ערוץ לקבלת מידע.

הפעולות המתבצעות באינטרנט הן בעיקר בתחום הפיקדונות השקליים ובתחום המסחר בניירות ערך, המרכזים יחד יותר מ-75% ממספר הפעולות. חלה עלייה של כ-29% בביצוע הפקדות/משיכות של פיקדונות שקליים, והוכפל מספר העסקאות של קנייה/מכירה של ניירות ערך בהשוואה לנתוני 2002 (ממוצעים חודשיים לרבעון האחרון, לוח ב'-6). נראה כי העלייה במספר הפעולות באינטרנט בתחום ניירות ערך מוסברת במידה רבה בהתאוששות שחלה בפעילות הבורסה לניירות ערך החל מהרבעון השני של השנה. נציין כי כ-31% ממספר העסקאות שבוצעו בבורסה לניירות ערך ברביע האחרון של 2003, בוצעו באמצעות מערכת האינטרנט של הבנקאות ומהווים כ-5% מהמחזור הרבעוני של הבורסה, תופעה המאפיינת משתמשי אינטרנט המבצעים פעולות קנייה ומכירה רבות בסכומים קטנים.

למרות עלייה של 70% בסכומי העסקאות שבוצעו באמצעות האינטרנט בקרב הלקוחות הפרטיים והעסקיים<sup>16</sup> לעומת תקופה מקבילה בשנת 2002, השימוש בתקשורת

16 לא כולל מנהלי תיקים.



לוח ב'–6

ערוצי הפצה נבחרים של השירותים הבנקאיים: מספר הלקוחות, הפניות לקבלת מידע והעסקאות שבוצעו, 2001 עד 2003

| 2003                                               |          |         | 2002   |         |          | 2001    |        |         |
|----------------------------------------------------|----------|---------|--------|---------|----------|---------|--------|---------|
| רביע IV                                            | רביע III | רביע II | רביע I | רביע IV | רביע III | רביע II | רביע I | רביע IV |
| (ממוצע חודשי, אלפים)                               |          |         |        |         |          |         |        |         |
| מספר הלקוחות – פרטיים ועסקיים                      |          |         |        |         |          |         |        |         |
| 484                                                | 541      | 580     | 626    | 679     | 727      | 774     | 840    | 898     |
| 39                                                 | 38       | 37      | 35     | 34      | 33       | 31      | 33     | 31      |
| בתקשורת ממוחשב למחשב                               |          |         |        |         |          |         |        |         |
| מספר הפניות לקבלת מידע                             |          |         |        |         |          |         |        |         |
| 7,571                                              | 9,266    | 10,468  | 12,306 | 15,771  | 18,529   | 23,639  | 27,308 | 32,824  |
| 16                                                 | 17       | 18      | 20     | 23      | 25       | 31      | 33     | 37      |
| במענה טלפוני ממוחשב                                |          |         |        |         |          |         |        |         |
| 5,551                                              | 5,221    | 5,312   | 5,430  | 5,463   | 5,123    | 4,872   | 5,184  | 4,915   |
| 2,000                                              | 1,774    | 1,800   | 1,834  | 1,832   | 1,692    | 1,782   | 1,774  | 1,641   |
| בעמדות לקוח                                        |          |         |        |         |          |         |        |         |
| במכשירי בנק אוטומטיים                              |          |         |        |         |          |         |        |         |
| ביצוע עסקאות באמצעות האינטרנט                      |          |         |        |         |          |         |        |         |
| 36                                                 | 33       | 38      | 49     | 56      | 63       | 69      | 76     | 72      |
| 11.2                                               | 12.9     | 14.5    | 17.4   | 20.2    | 17.9     | 17.9    | 21.0   | 21.8    |
| 4.7                                                | 5.2      | 6.0     | 7.4    | 9.1     | 10.4     | 14.0    | 17.2   | 19.0    |
| 43.6                                               | 66.2     | 54.1    | 51.6   | 59.5    | 54.9     | 91.7    | 90.4   | 140.4   |
| 11.3                                               | 11.4     | 12.1    | 14.6   | 12.1    | 12.0     | 19.2    | 27.2   | 28.0    |
| אחר <sup>1</sup>                                   |          |         |        |         |          |         |        |         |
| ביצוע עסקאות באמצעות תקשורת ממוחשב למחשב           |          |         |        |         |          |         |        |         |
| 2                                                  | 2        | 2       | 2      | 2       | 2        | 2       | 1      | 1       |
| 3                                                  | 2        | 2       | 2      | 2       | 1        | 1       | 1      | 1       |
| 3                                                  | 4        | 4       | 4      | 6       | 8        | 9       | 11     | 10      |
| 206                                                | 235      | 224     | 236    | 229     | 186      | 237     | 264    | 262     |
| 72.6                                               | 81.3     | 77.9    | 74.5   | 116.3   | 92.8     | 109.7   | 111.1  | 138.0   |
| אחר <sup>1</sup>                                   |          |         |        |         |          |         |        |         |
| סכומי העסקאות – לקוחות פרטיים ועסקיים <sup>2</sup> |          |         |        |         |          |         |        |         |
| 1,506                                              | 1,932    | 2,165   | 2,182  | 2,390   | 2,329    | 3,036   | 3,323  | 4,052   |
| 7,153                                              | 7,340    | 6,755   | 5,457  | 5,557   | 5,570    | 6,676   | 5,847  | 8,331   |
| בתקשורת ממוחשב למחשב                               |          |         |        |         |          |         |        |         |
| נתוני סחירות מהבורסה לניירות ערך                   |          |         |        |         |          |         |        |         |
| –                                                  | –        | –       | –      | –       | 223      | 354     | 315    | 448     |
| –                                                  | –        | –       | –      | –       | 22,407   | 30,086  | 27,419 | 33,845  |
| מספר העסקאות (אלפים)                               |          |         |        |         |          |         |        |         |
| מחזור העסקאות (מיליוני ש"ח)                        |          |         |        |         |          |         |        |         |

(1) כולל פעולות פיצול תיקים על ידי מנהלי תיקים, עסקאות אחרות ועסקאות סחר חוץ.  
 (2) לא כולל מנהלי תיקים.  
 המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

פרק ב: מבנה מערכת הבנקאות בישראל והתחרות בראייה ארוכת טווח 47

מחשב למחשב עדיין מרכז חלק ניכר מהפעילות בשוק ניירות הערך. המעבר ממנה לשימוש באינטרנט הוא הדרגתי, כפי שמתבטא בירידת משקל הפעילות במונחים כספיים מ-83% בסוף 2001 ו-70% בסוף 2002, ל-67% בסוף 2003. יש לציין כי בטכנולוגיה זאת משתמשים בעיקר לקוחות גדולים אשר המעבר שלהם לאינטרנט אמנם מהווה תחליף, אך כרוך בעלויות התאמה גבוהות יחסית. מספר העסקאות שבוצעו בבורסה לניירות ערך באמצעות תקשורת מחשב למחשב עם מערכת הבנקאות מהוות 58% מסך העסקאות בבורסה ברביע האחרון של 2003, כ-60% מהמחזור החודשי של הבורסה.

#### לוח ב'-7

מספר פעולות החיוב בחשבוניות העו"ש ומשקלן היחסי לפי סוג הפעולה,  
שבועת הבנקים המסחריים הגדולים, 1991 עד 2003  
(ממוצע חודשי)

| מספר החיובים      |       |       |                               |                |                      |       |       |         |
|-------------------|-------|-------|-------------------------------|----------------|----------------------|-------|-------|---------|
| התקופה            | בשקים | בקופה | באמצעות מכונות למשיכת מזומנים |                | באמצעות כרטיסי אשראי |       | אחרים | סך הכול |
|                   |       |       | על פי הרשאה                   | למשיכת מזומנים | כרטיסי אשראי         | אחרים |       |         |
| (מיליוני ש"ח)     |       |       | (אחוזים מסך הכול)             |                |                      |       |       |         |
| 1995-1991 (ממוצע) | 37.9  | 4.4   | 11.4                          | 14.8           | 2.7                  | 29.1  | 100.0 | 48.0    |
| 1996-2000 (ממוצע) | 28.6  | 4.0   | 16.4                          | 17.2           | 4.4                  | 25.0  | 100.0 | 52.4    |
| 2001              | 24.9  | 3.2   | 17.2                          | 18.9           | 6.2                  | 29.6  | 100.0 | 55.9    |
| 2002              | 23.9  | 3.0   | 16.6                          | 19.5           | 7.5                  | 29.5  | 100.0 | 56.5    |
| 2003              | 23.1  | 2.8   | 15.9                          | 20.0           | 6.9                  | 31.2  | 100.0 | 55.9    |

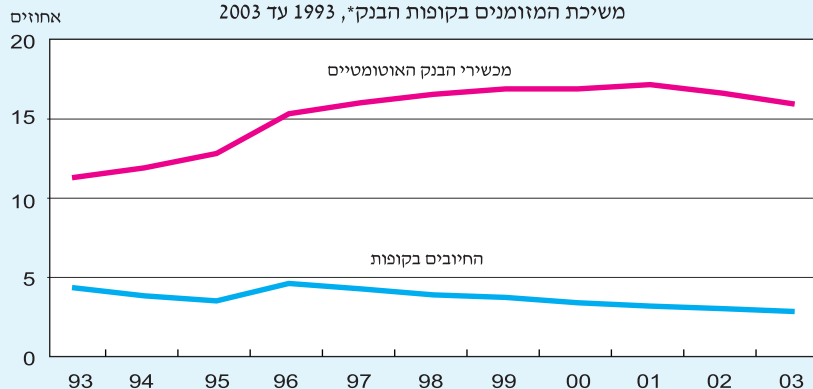
1) החל משנת 2001 – כולל אומדן החיובים באמצעות כרטיסי האשראי גם בגין פעולות בחו"ל.  
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

הטמעת הטכנולוגיה משתקפת גם בהרכב החיובים של חשבוניות העו"ש. מנתונים המדווחים לפיקוח על הבנקים עולה, כי נמשכת מגמת הירידה בחיובי השקים ובחיובי הקופה, המלווה בעלייה מתונה בסכום הממוצע לחיוב. הסכום הממוצע להמחאה עמד על 4,766 שקל, ומשקלו בסך החיובים ירד ל-23.1%. הסכום של פעולת קופה ממוצעת עמד השנה על 3,444 שקל, ומשקלו בסך החיובים ירד ל-2.8%. עלייה נרשמה במשקל מספר החיובים על פי הרשאה ובמספר החיובים האחרים (לוח ב'-7). מגמות<sup>17</sup> אלו מאפיינות גם את מדינות ה-G-10 והן מצביעות על התחלופה הקיימת בין השימוש בערוצי התשלומים המסורתיים (פעולות קופה, שקים ומזומנים) לטובת ערוצים חלופיים כשימוש בכרטיסי אשראי (ראה להלן סעיף 5) ושימוש בתקשורת ממוחשבת, אשר משקלן בסך פעולות החיוב נמצא בישראל בעלייה (דיאגרמה ב'-10).

17 מקור: Bank of International Settlements (2002)–Statistics on payment in the group of ten countries.

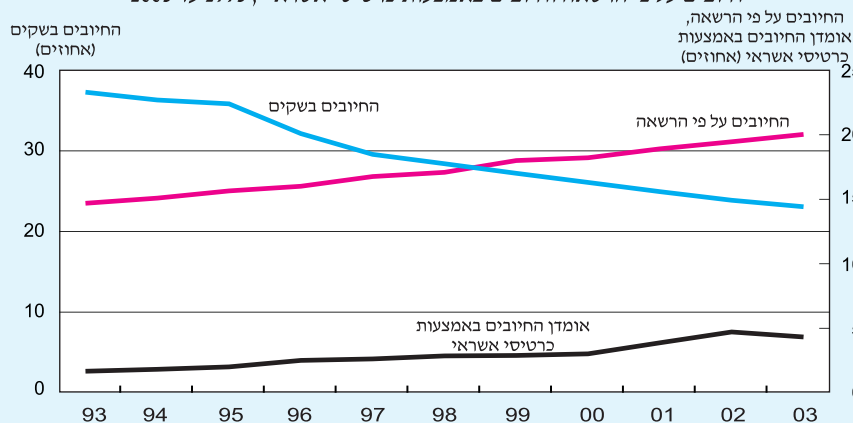
# דיאגרמה ב'-10

א. משיכת המזומנים ממכשירי הבנק האוטומטיים לעומת משיכת המזומנים בקופות הבנק\*, 1993 עד 2003



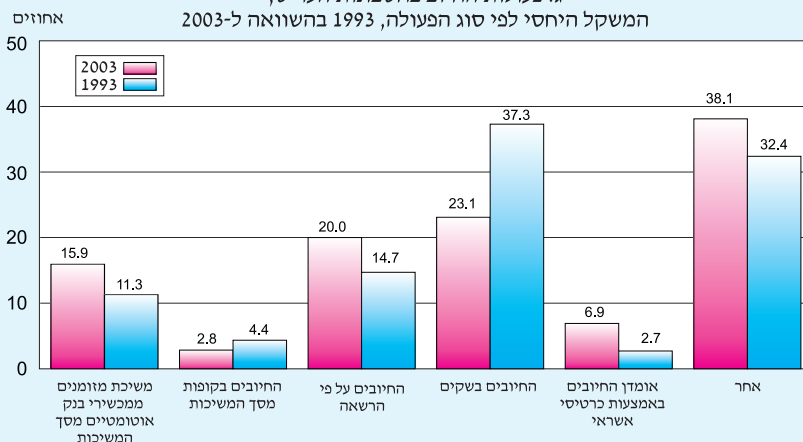
ב. החייבים בשקים מול תחליפיהם -

חייבים על פי הרשאה וחייבים באמצעות כרטיסי אשראי\*, 1993 עד 2003



ג. פעולות החיוב בחשבונות העו"ש,

המשקל היחסי לפי סוג הפעולה, 1993 בהשוואה ל-2003



\* מספר הפעולות כמשקל יחסי בסך פעולות החיוב בחשבונות העו"ש. המקור: דיווחים לביקורת על הבנקים.

פרק ב: מבנה מערכת הבנקאות בישראל והתחרות בראייה ארוכת טווח 49

**לוח כ-8  
אינדקסורים למענה מערכת הבנקאות וערוצי השירותים הבנקאיים, השוואה בין-לאומית, 2002**

| מספר התושבים                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
|------------------------------------|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|
| לסך כל ערוצי התיווך (סניפים ו-ATM) |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| מספר המשיכות                       |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
|                                    |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |

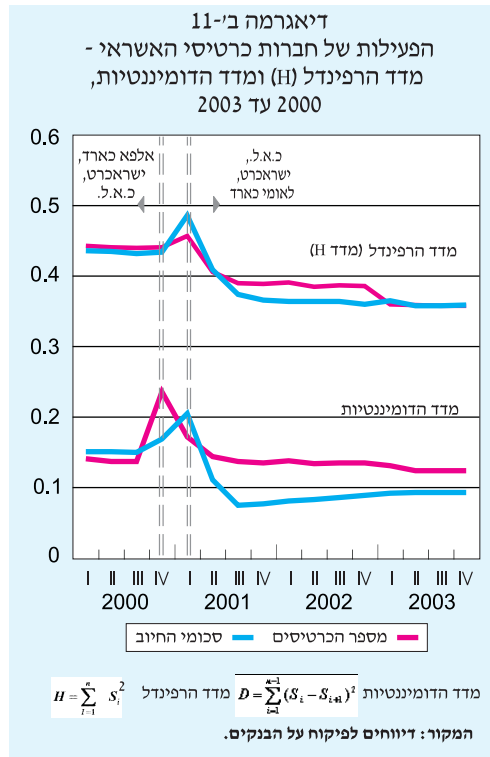
(1) נתון לשנת 2003.  
 (2) מספר הסניפים – כולל בנקים מחו"מים, בנקים לזיכרון השקעות, מוסדות כספיים ונכסים אחרים.  
 (3) בגרמניה – כולל סניפי Deutsche Postbank AG.  
 (4) נתונים באירו שנקשרים בפירוט ה-BIS תורגמו לדולרים לפי שער של 0.791 דולר לאירו ל-31/12/2002.  
 המקור: Bank of International Settlements – (2002) Statistics on payment systems in the group of ten countries

## 5. שוק כרטיסי אשראי

בישראל פועלות כיום שלוש חברות כרטיסי אשראי, הנמצאות בשליטה של התאגידים הבנקאיים הגדולים<sup>18</sup>. במהלך שנת 2000 מכר "בנק לאומי לישראל" את חלקו בחברת "כ.א.ל" ל"בנק דיסקונט"<sup>19</sup>, וחברת "אלפא קארד" של ה"בנק הבינלאומי הראשון" יצאה כליל משוק כרטיסי האשראי. בעקבות זאת הקים "בנק לאומי לישראל" חברת כרטיסי אשראי חדשה – "לאומי קארד" – על בסיס התשתית התפעולית של חברת "אלפא קארד" והחל בהנפקת כרטיסים ללקוחות בינואר 2001. השינוי בהרכב הבעלות על חברת "כ.א.ל", מבעלות משותפת של "בנק לאומי" ו"בנק דיסקונט" לבעלות

של ה"בנק הבינלאומי הראשון" ו"בנק דיסקונט" והקמת חברה חדשה "לאומי קארד" בבעלות "בנק לאומי", הביאו להתפלגות נתחי שוק שוויונית יותר בשוק כרטיסי האשראי, הן מבחינת מספר הכרטיסים המונפקים והן מבחינת סכומי החיוב, וזאת על אף שמספר החברות הפועלות בשוק כרטיסי האשראי לא השתנה. את השינוי בהתפלגות נתחי השוק ניתן לראות הן בהתפתחות מדד הרפינדל (מדד H) לריכוזיות בענף והן בהתפתחות מדד הדומיננטיות (Dominance)<sup>20</sup> בשנים האחרונות (דיאגרמה ב'–11).

בסוף שנת 2003 היו בישראל בממוצע כ-3.6 מיליון כרטיסי אשראי פעילים – עלייה מתונה בהשוואה לשנת 2002, מתוכם, כ-52% לשימוש מקומי בלבד (דיאגרמה ב'–12), ובאמצעותם בוצעו כ-402 מיליון עסקאות (לוח ב'–9). כשלושה רבעים ממספר העסקאות הן בסכומים של עד 200 שקל ומהווים כרבע בלבד מסך כל העסקאות (לוח ב'–10). מספר העסקאות לכרטיס בישראל עלה ב-4% והגיע ל-111.2, שהם כ-9 פעולות במוצע לחודש לכרטיס.



כל העסקאות (לוח ב'–10). מספר העסקאות לכרטיס בישראל עלה ב-4% והגיע ל-111.2, שהם כ-9 פעולות במוצע לחודש לכרטיס.

18 תשלוטת ישראל כרטיס בשליטה מלאה של בנק הפועלים, לאומי-קארד בשליטה מלאה של בנק לאומי וכרטיסי אשראי לישראל (כ.א.ל.) בשליטה משותפת של בנק דיסקונט (51% מזכויות הצבעה), הבנק הבינלאומי הראשון (15% מזכויות הצבעה) ואחרים.  
19 על פי דרישת המפקח על הבנקים והממונה על ההגבלים העסקיים.

20 נוסחת מדד הדומיננטיות הינה:  $0 \leq D = \sum_{i=1}^{n-1} (S_i - S_{i+1})^2 \leq 1$  כאשר,  $S_i$  = נתח השוק של קבוצה בנקאית  $i$   $S_{i+1}$  = נתח השוק של הקבוצה הבנקאית הבאה אחריה בגודלה.

**לוח ב'–9**  
**הפעילות בכרטיסי אשראי, 2002 ו־2003**

| שיעור השינוי לעומת 2002 | 2003                   | 2002   |               |
|-------------------------|------------------------|--------|---------------|
| (אחוזים)                | (ממוצע שנתי, מיליונים) |        |               |
| 2.5                     | 3.6                    | 3.5    | מספר הכרטיסים |
| 6.2                     | 409.4                  | 385.5  | מספר העסקאות  |
| 6.9                     | 402.1                  | 376.3  | מזה: בישראל   |
| 6.3                     | 96,045                 | 90,340 | סכום העסקאות  |
| 7.2                     | 91,400                 | 85,249 | מזה: בישראל   |

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

**לוח ב'–10**  
**העסקאות שבוצעו באמצעות כרטיסי אשראי, ההתפלגות לפי סכום העסקה, 2002 ו־2003**

| 2003         |       |             |      | 2002         |      |                      |      |
|--------------|-------|-------------|------|--------------|------|----------------------|------|
| סכום העסקאות |       | מספר עסקאות |      | סכום העסקאות |      | מספר עסקאות          |      |
| % מצטבר      | כמות  | % מצטבר     | כמות | % מצטבר      | כמות | % מצטבר              | כמות |
| 3            | 726   | 23          | 23.4 | 682          | 21.8 | עד 50 ש"ח            |      |
| 11           | 1,805 | 47          | 24.4 | 1,743        | 23.6 | מעל 50 עד 100 ש"ח    |      |
| 27           | 3,832 | 74          | 26.5 | 3,709        | 25.9 | מעל 100 עד 200 ש"ח   |      |
| 52           | 5,581 | 92          | 18.7 | 5,189        | 17.3 | מעל 200 עד 500 ש"ח   |      |
| 66           | 3,380 | 97          | 5.0  | 3,187        | 4.8  | מעל 500 עד 1,000 ש"ח |      |
| 100          | 7,838 | 100         | 3.0  | 7,811        | 2.9  | מעל 1,000 ש"ח        |      |

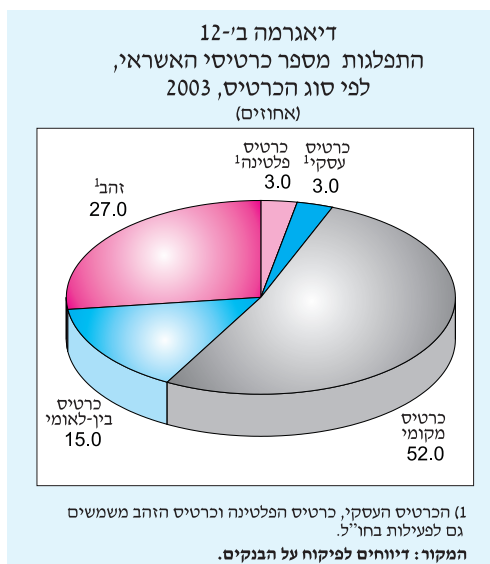
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

מהשוואה בינלאומית בתחום כרטיסי האשראי עם מדינות ה־G-10 עולה כי סכום העסקה הממוצעת בישראל נמוך יחסית בעוד שמספר הפעולות לכרטיס אשראי גבוה. סכום העסקה הממוצעת בישראל נע סביב 54 דולר (כ־235 שקל) והיא ממוקמת בחלק התחתון של ההתפלגות יחד עם מדינות כצרפת, הולנד ובלגיה. לעומת זאת בישראל, מספר העסקאות לכרטיס בשנה מגיע לכ־21113 גבוה מהחציון (35) ומהממוצע (41) של מדינות ה־G-10 ורק צרפת, בה קיים שימוש אינטנסיבי בכרטיס אשראי, קרובה לישראל עם כ־98 עסקאות בממוצע לכרטיס (לוח ב'–8).

השימוש הרב בכרטיס האשראי בא על רקע נוחיות השימוש בו וההגנה המוקנית ללקוח מתוקף חוק כרטיסי חיוב, המגביל את גובה הנזק הנגרם ללקוח במקרה של אובדן או שימוש לרעה. רוב הכרטיסים המונפקים בישראל הם מהסוג של תשלום נדחה (Deferred Debit) המתבצע אחת לחודש, וקיימת אפשרות לביצוע עסקאות במספר תשלומים<sup>22</sup>. בנוסף, אין רצפה (או קיימת רצפה נמוכה) כתנאי לתשלום בכרטיס

21 מספר עסקאות לכרטיס בישראל ובחול.

22 לעתים מספר התשלומים נפרסים על פני מספר שנים.



אשראי במרבית בתי העסק, וחלקם מעדיף (על אף העמלה הגבוהה יחסית) ואף מעודד שימוש בכרטיסי אשראי על רקע ההרעה שחלה במוסר התשלומים במשק, כפי שמתבטאת במספר החוזרי השקים במערכת (לוח ה'4-). כל אלה מעודדים את ריכוז הקניות באמצעות כרטיסי האשראי. נראה על כן כי כרטיס האשראי בישראל משמש תחליף טוב למזומן ולאמצעי תשלום אחרים בהשוואה לקיים במדינות מערביות אחרות. תופעה זו מסבירה, כאמור, גם אם באופן חלקי, את הפערים בנתוני ההשוואה הבינלאומית האחרים כגון מספר התושבים ל־ATM ומספר התושבים לסניף שבהם הערכים בישראל גבוהים במיוחד בהשוואה לעולם (לוח ב'8-).

חברות כרטיסי האשראי חשופות בעיקר לסיכונים תפעוליים ולסיכונים אשראי. עיקר הסיכונים התפעוליים הם סיכונים בגין שימושים לרעה בכרטיסי האשראי (זיופים, גניבה, וכו'). כאמצעי התגוננות עושות חברות כרטיסי האשראי שימוש במערכות ממוחשבות מתוחכמות, הלומדות את אופי השימוש של הלקוח בכרטיס. המערכות מאותתות על שימושים לא אופייניים ללקוח או על שימושים חריגים. בשנת 2003 ההוצאות בגין שימוש לרעה בכרטיסי האשראי הסתכמו ב־45 מיליון שקל, ירידה של 33% בהשוואה לשנת 2002. סביר כי השימוש שעושות החברות בטכנולוגיות אלו תרם לירידה בהוצאות בגין שימוש לרעה.

סיכון האשראי בתחום השימוש בכרטיסי האשראי, הינו הסיכון שלקוחות המחזיקים בכרטיסי האשראי לא יעמדו בהתחייבויותיהם לתשלום העסקאות שבוצעו. מנפיק הכרטיס הוא הנושא בסיכונים האשראי הגלומים בכרטיס והוא הקובע את מסגרות האשראי בו. היות שמרבית כרטיסי האשראי מונפקים על ידי הבנקים, הם הנושאים העיקריים בסיכון האשראי בגין כרטיסים אלו. ביטוי לסיכון מתחום זה נותנים הבנקים בדוחותיהם התקופתיים, בהפרשה לחומ"ס ובסיווג החובות הבעייתיים בגין אוכלוסיית המשתמשים בכרטיסים. באשר לכרטיסים שהונפקו על ידי חברות כרטיסי האשראי ועל אחרייתן (כ־10% מכלל הכרטיסים), ראוי לציין כי חלה עלייה בהפרשה לחובות מסופקים וביתרת החוב בפיגור אשר עלו ב־59% ו־27% ל־27 מיליון שקל ולכ־70 מיליון שקל בהתאמה לעומת שנת 2002.





**נספח ב'-1**  
**מכירת שליטה, החלפת בעלות ושינויים מבניים אחרים**  
**ינואר 2001 עד יוני 2004**

**באוקטובר 2001** בוטל הרשיון של בנק לקידום עסקים "לאומי בנק לקידום עסקים בע"מ".

**בדצמבר 2001** הושלמה הרכישה של "בנק כרמל למשכנתאות והשקעות בע"מ" על ידי בנק איגוד, ורשיונו בוטל.

**באפריל 2002** נחשפה מעילה גדולה של עובדת ב"בנק למסחר" שהביאה לתפיסת הבנק ולפירוקו.

**ביולי 2002** בוטל הרשיון למוסד כספי של "לאומי חברה למימון בע"מ".  
**בספטמבר 2002**, כתוצאה מהפסדי אשראי גדולים במשולב עם רגישות המפקידים בעקבות נפילת ה"בנק למסחר", נקלע ה"בנק לפיתוח התעשייה" לקשיי נזילות חמורים. בעקבותיהם הועמד לבנק קו אשראי מיוחד על ידי "בנק ישראל" והתקבלה החלטת ממשלה (למדינה בעלות של יותר מ-50% מהבנק) לממש בהדרגה את תיק הנכסים וההתחייבות של הבנק עד לביטול רשיונו ולסגירתו.

**בינואר 2003** בוטל הרשיון של בנק למימון השקעות "בנק לאומי לפיתוח התעשייה".  
**בפברואר 2003** רכש בנק הפועלים, במסגרת הצעת רכש מדצמבר 2002, את מלוא ההחזקות בבנק הספנות בע"מ. בסוף יוני 2003 מוזג בנק הספנות עם בנק הפועלים וחדל להתקיים.

**במאי 2003**, במסגרת עסקת רכישת "אי.די.בי חברה לאחזקות בע"מ" יצאה משפחת יצחק דנקנר מקבוצת השליטה בבנק הפועלים, וחלקה של יתר משפחת דנקנר, שנותרה בגרעין השליטה, ירד והסתכם ב-3%. במקביל, הוגדל חלקה של משפחת אריסון בגרעין השליטה והוא מסתכם ב-11.34% (סך הגרעין הוא בשיעור 20% מאמצעי השליטה בבנק).

**בספטמבר 2003** הושלמה עסקה של העברת השליטה בחברת "פ.י.בי. אחזקות בע"מ", בעלת השליטה בבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ מחברת PALIMON B.V, שבבעלות ספרא, לבעלות קבוצת בינו-ליברמן<sup>23</sup>. פ.י.בי. מחזיקה בבנק הבינ"ל 48.3% מהון המניות ו-67.25% בזכויות ההצבעה.

**בנובמבר 2003** רכש בנק הפועלים מהבנק הגרמני SEB AG את מלוא אחזקותיו (כ-37%) בבנק קונטיננטל לישראל בע"מ ומאז מחזיק בנק הפועלים בבעלות מלאה בבנק קונטיננטל.

**בדצמבר 2003** רכש בנק הפועלים לישראל בע"מ את מלוא הבעלות על בנק פולסקא קאסה אופיקי תל-אביב (בנק פאקאו) בע"מ. במרץ 2004 בוטל רשיונו של בנק פאקאו והוא הפך לתאגיד עזר בקבוצת בנק הפועלים.

**בדצמבר 2003** גם הושלם מיזוגו של בנק משכן - בנק הפועלים למשכנתאות בע"מ עם בנק הפועלים והוא חדל מלהתקיים.

23 הכוללת את צדיק בינו, הלן ומיכאל אבלס, לי ליברמן, יהושע ליברמן, קסי ליברמן-הריס וברי ליברמן.

**במארס 2004 הושלם תהליך סגירתו של ה"בנק העולמי להשקעות" ורשיונו בוטל. תהליך זה ארך יותר משנה, בפירעון מסודר של נכסי הבנק והתחייבויותיו וסגירת חשבונות לקוחותיו.**

**במאי 2004 החל המכרז להפרטתו של "בנק דיסקונט לישראל בע"מ". ביוני 2004 נחתם הסכם לרכישת בנק אינווסטק על ידי הבנק הבינלאומי הראשון.**